

Megfontolások egy szükséges egyházi könyvtári stratégiához

Szakmaibbnak tűnő, meg il-lik is egy, az egyházi könyvtá-
rakról – vagy más intézményi
rendszerrel – szóló gondol-
kodást a rájuk vonatkozó jogi
szabályozás áttekintésével kez-
deni, aztán a mondandó végén
utalni arra, hogy mit gondol az
éppen beszélő megváltoztatni.
Meg is teszik ezt azok, akiknek
feladata az egyházi könyvtárak
egységes stratégiai tervének
összeállítása. Fontos azonban
az, hogy időről időre – ha nem
is túl gyakran a történelemben,
hiszen egy intézményi rend-
szer változtatása nagy felelős-
ség, és csak az érintettekkel
megbeszélve, legalább többsé-
gi egyetértéssel, lassan szabad
megtenni – külső szemmel is
rátekintsünk intézményeink-
re. És a külső szem, ha lehet,
a munka tartalmi oldalának
áttekintésével kezdje, és nem
a meglévő, akár a megváltoz-
tatandó keretektől induljon ki.
És hadd legyen már-már de-
magóg módon következetes: a
könyvtárak feladatai, a könyv-
tári lét értelme, nem változott

az időben. Az idők változnak,
és a mi módszereink változnak
bennük, és így, csakis ezen ke-
resztül változunk mi is.

Alapítani (*constituere, con-
dere; fundatio*), egybefogni
(*coalescere, miscere; integer,
incorruptus*), megőrizni (*as-
servare, condere, servare, pre-
servare*), alkotni (*creare; fecun-
ditas, ingeniositas*). Az egyes
kifejezések mögötti tartalmat
azért jelöltem latin nyelvű ter-
minusokkal, mert azok szel-
leme, kifejezés formája infor-
matívabb, mint ezek magyar,
vagy más élő nyelvi fordítása.
A jövő stratégiájának megal-
kotásához egy útnak javas-
lom ezeknek a kifejezéseknek
a sokféle jelentésének a vé-
gig gondolasát, megfelelően
ezeket a jelentéseket az egyes
gyűjtemények történetének.

alapítás

Az *alapítás* ugyanis sokféle
szempontból történt. Főegy-
házmegyei, egyházmegyei
könyvtárak eredendően ma-
gánkönyvtárak voltak, az ala-

pító főpapok egyház-, illetve
kulturális politikai szándéka
szerinti tematikus arculattal. A
főpapok sora – hiszen minden
gyűjtemény sok generációs
gyűjtés eredménye –, ha nem
is tette egyetemes tartalmú-
vá ezeket a gyűjteményeket, a
tartalmi sokféleség mindenütt
adott. Az eleve intézményi
könyvtárként alapított könyv-
tárak (szemináriumi vagy
más iskolai bibliotékák) ismét
másfajta arculatúak. A XIX.
században újjá alapított szer-
zetesi közösségek könyvtárai
pedig már a „*predicate*” és a
„*docete*” – lásd a Pannonhalmi
Bazilika homlokzatán látható
mozaikképet – alapfeladatbeli
bővülés mentén is tartalmilag
új összetételben jöttek létre.
Konfesszionális hovatarozás-
tól függetlenül tehát át kell
gondolni, hogy ma, a XXI.
század első felében maga a
tulajdonos milyen feladatok-
kal bír, amelyek teljesítésében
a könyvtár segíteni tud, azon
túlmenően, hogy köteles ezt
tenni. Egyáltalán nem biztos

ugyanis, hogy a tulajdonos, a fenntartó gondol arra, hogy a könyvtárakban jelen van az a tudás, amely a feladat megoldására alkalmas, vagy csak segítő. De az is fontos, ha ez a kompetencia nincsen jelen a könyvtárban, akkor létre kell hozni, mert az adott feladat jobban teljesíthető éppen a könyvtárban. Ez utóbbi dolog távolról sem magától értetődő. Csak előre vetítetten – hiszen majd a modernizáció irányainak sejtetésében részletesebben szólok erről – ha egy egyházszerkezeti egység (mondjuk egy egyházmegye) létrehoz egy egyháztörténeti kutató csoportot – ahogy ez hála Istennek, jellemző –, és ennek a közösségnek folyóiratot, könyvsorozatot indít, akkor nem szabadna azt hagyni, hogy ezt a könyvtár nélkül tegye. A modern könyvtári szolgálat része az Open Journal System (OJS) üzemeltetése, ami aztán az egyháztörténeti bibliográfia összeállításában, az egyház kutatói munkájának az értékelésében jelentős segítséget tud adni, munkaerőt spórol, az országos és a nemzetközi rendszerek részévé teszi az egyházmegyéről létrehozott

tudást. Az alapítás tehát nem egy statikus, soha nem változó szempont a könyvtár feladatainak a számbavételében, hanem történetileg változó. A *constitutio* is benne foglalja a jelentésében, a könyvtár alkotmánya, vagyis alapító okirata, ami nem csupán a bürokrácia formalitás örületének a kiszolgálási kötelezettsége, hanem az újabb és újabb alapító okirat változatokra azért van szükség, hogy ezt a változást alap dokumentumokban is követni lehessen, *ab bibli-*

otheca condita, vagyis a jogi alapítástól kezdve. A *constitutio* ugyanakkor 'alkat' jelentéssel is bír. Ami arra utal, hogy egy közös egyházi könyvtári stratégia jövőképeben, és a könyvtári világ nézőpontjából ideálisnak megrajzolt *egyházi könyvtár* saját stratégiájában ezt az utóbbi értelmet sokkal inkább figyelembe kell, hogy vegye. Vagy azért, mert a fenntartó nem akarja, hogy olyan legyen (nem fogadja el a könyvtári világ nézőpontját), vagy azért, mert a szükséges

és elengedhetetlen feltételek megteremtése egy ilyen vízió valóra váltásához középtávon is hiányzik.

egybefogás

Az *egybefogás* egy nagyon soktényezős szempont. Nem azért mert a XXI. század első felének információs technológiai megoldásai sokféle tevékenység eredményének egyben tartását, keresését, kezelését teszik lehetővé, sőt, az IT világ az intézmények rendszerszintű átalakítását is lehetővé teszi, sokak szerint pedig szükségessé teszi – attól függ, ki, milyen mértékig technokrata hevületű, és ki mennyire hagyja figyelmen kívül azt a szempontot és erőt, amelyet az egyes intézmény kialakulása, története jelent. Ez utóbbi jelenség nem új, hiszen könyvtárnyi szakirodalma van a levéltár könyvtára/múzeuma, a könyvtár levéltára/múzeuma, a múzeum levéltára/könyvtára kérdésnek. A kérdés persze inkább csak olyan, amelyet felesleges feltenni, a leggyakoribb válasz az, hogy „így alakult” a történelemben. Ez az igazság azonban nem teszi „elvetendővé” a technológiai

változások mentén történő „egybefogásokat”. Az egyházi könyvtárak mostani kihívásai közt szerepel azonban egy másfajta összefogás is. Ki-ki felelős azokért a plébániai, párokiális könyvtárakért is, amelyek az egyházi közigazgatási egység területén találhatóak, katalógus, és másfajta védelem nélkül. A fizikai rendbetétel, a nyilvántartás elkészítése, szükség esetén egy központi gyűjtemény építése olyan feladatok, amelyek alól a szakszemélyzettel bíró egyházi könyvtár nem bújhat ki. De az *egybefogás* eredetileg nem ilyen jelentéssel bírt a könyvtárakkal kapcsolatosan. Az ókori alexandriai könyvtárban, csakúgy, mint a XXI. században működik másolóműhely (nyomda, digitalizáló eszközök), doktori iskola (egyes tudósok iskolái), tudományos kutató műhelyek (filozófiai iskolák). És persze tovább lépve a gyűjtemény anyagának az összefogásáról is szó van ez alatt a kifejezés alatt. A gyűjtőkör kialakítása, és annak következetes képviselete azzal együtt, hogy a fenntartó funkcióváltásával párhuzamosan mindig adódnak „vegyesülések”, egy tematikailag össze-

tett gyűjtemény is kialakulhat. Az ezzel kapcsolatos feladatokat, a megőrzésen túlmenően, természetesen a még érvényes feladatok mentén kell szervezni (részletes feltáró munka, tematikus digitalizálás stb). A gyűjtemény így megőrzi egységét, és „nem szemetesedik” – utóbbi szempontot a hagyományos értékrendben dolgozó könyvtáros félve őrzi.

megőrzés

A *megőrzés* a nyilvántartásokkal kezdődik. Az egyházi könyvtárak anyagait azonban jelentős mértékben speciális ismeretekkel bíró szakemberek tudják csak leírni. Stratégikailag azért fontos az együttműködés egymással és a könyvtári rendszer más tagjaival, mert a humán erőforrás hiánya a XXI. századi könyvtárak legnagyobb gondja. A példány részletes leírása már része a dokumentum védelmének, hiszen azonosíthatóvá teszi, akár büneseti kérdésekben is. A fizikai megőrzés összetettsége ismét olyan terület, amelynek elemei mentén egy új stratégia több fejezete megírható. A könyvtárak fizikai (kubaturális) elhelyezésének átalakítá-

sától kezdődően a berendezések modernizálása, illetve a raktári körülmények (klímától a tűzvédelemig, a katasztrófa esetén az előre biztosított menekítési útvonalakig és cselekvés fajtáig).

alkotás

A könyvtári munka, *alkotás*; és megfordítva, a könyvtár, az alkotó munka színtere. Itt nem egyszerűen a tudományos kutató munkáról van szó. A közgyűjteményi szakember sajátos helyzetben van. Kivételezett annyiban, amennyiben benne él a gyűjteményben, értékeiről nem kiragadott, válogatott, szemelgetett ismeretei vannak, hanem tisztában van (lehet) a belső arányaival, így az egyes jelenségek magyarázatában kiegyensúlyozottabb véleményt formálhat. Felkészültségéhez megkívánt az egyház működésének ismerete, az egyes intézmények történetét is ide értve. Az alkotási tevékenységnek újabb kori része a gyűjtemény értékeinek társadalmi disszeminálása is, vagyis kiállítások szervezése, szakszerű katalógusok összeállítása, illetve értő vezetések a gyűjteményben.

Joggal mondhatná valaki, hogy amit mindeddig mondtam, az nem csupán az egyházi könyvtárakra vonatkoznak. Valóban, ezt a könyvtári csoportot én szakkönyvtári körnek látom, egyházi a tulajdonos, a fenntartó kiléte teszi ezeket, illetve a korlátozottan nyilvános helyzetük (utóbbi szempont egyébként a valóban speciális szakmai intézmények könyvtáira is igaz, mint amilyenek például a Magyar Tudományos Akadémia intézetei, vagy egyes alapítványi fenntartású könyvtárak).

Nézzük azonban már konkrétan, a mai magyarországi, illetve a határokon túli magyar egyházi könyvtárak feladatait.

Az egyházak fenntartásában vannak plébániai, parókiális könyvtárak, működnek iskolai, illetve felsőoktatási könyvtárak (szemináriumi, illetve teológiai képzőhelyek szakkönyvtárai, és egyetemi könyvtárak), illetve az egyes egyházi igazgatási egységek történetileg kialakult jelentős mértékben műemlék könyvtárai. Anélkül, hogy gyorsan, nem eléggé megfontoltan, az érintettekkel is megállapodva

cselekedne valaki, számos helyen felvethető a gyűjtemények megőrzését és használhatóságát is elősegítő *könyvtár-összevonás kérdése*. Ez több helyen megvalósult. A jó példák közt említhető Erdélyben az esperességek (pl. Székelyudvarhely), vagy püspökségek (pl. Nagyvárad, Szatmárnémeti) központjaiba áthelyezett plébániai könyvtárak, vagy a dél-erdélyi szórványban elhagyott parókiák anyagának Kolozsvárra, illetve Nagyenyedre menekítése. Több szerzetesrend, reálisan szemlélve a humán erőforrás helyzetet, központi rendi gyűjteményt hozott létre, és hagyta külön a nagyobb, történelmileg kialakult egységként is működőképes gyűjteményeket (pl. a ferencesek, Budapesten és Gyöngyösön). Ahogy történetileg például Szombathelyen a szemináriumi és a püspöki könyvtár egy igazgatás és szakmai kezelés alá került, felvethető a kérdés, vajon a gombamód szaporodott újabb szemináriumoknak miért kellett feltétlenül külön könyvtárak.

Számos szempontot kell itt mérlegelni, hiszen – különösen a protestáns egyházak-

nál – a gyülekezet vagyona részét képező gyűjtemények áthelyezésekor gondoskodni kell arról, hogy a tulajdonos biztosítékot kapjon arról, hogy vagyona nem károsul. Az egyházi könyvtárak fenntartóinak szemléletében a „tulajdon” és a „használati érték” aránya előbbire dől el, míg vannak fenntartói körök (például akadémiai természettudományos intézetek), ahol ez az arány éppen fordított. A „használható-e” a könyvanyag kérdés mindenekelőtti. Nyilván, sen-

ki sem fog tisztán könyvtáros szakmai elveket követni egy ilyen párbeszédben, de azért az elvárható, hogy maguk a könyvtárosok ilyen elvek mentén gondolkodjanak. Éppen ezért a „védett kulturális örökség” kategóriába sorolható dokumentumok központi elhelyezését, egységes kezelését (fizikailag és feldolgozást is értve) el kellene érni. Nem gondolja senki komolyan, hogy egy gimnáziumi könyvtárban feltétlenül eredeti kiadásban kell megmutatni pél-

dául Széchenyi István Hitel című munkáját, erre a célra a hasonmás kiadás tökéletesen megfelel. Ha az intézménynek érzelmi, vagy éppen történeti indokai vannak az eredeti kiadások megtartásában – például egy Heltai Gáspár Általános iskola őrizni akarja valamelyik XVI. századi kiadást –, akkor az egyházszerkezeti értelemben területileg „illetékes” (tudom, ez is vita alap lehet, az illetékesség) egyházi könyvtár tartsa nyilván a példányt, a helyszínen meg gondoskodjanak relikviájuk megfelelő fizikai védelméről. Fontos szempont még, és jogos felvetés, az egyházak történelmi tapasztalata, és az a reflex, hogy a saját vagyonunkat mi majd meg tudjuk védeni, jobban, mint mások.

A főpásztor személye mindig döntő az ilyen kérdésekben. Ha ő úgy látja, gyűjteménye magánkönyvtár, és csak az állami pénzügyi alapok elérése kedvért „játssza el” a korlátozottan nyilvános szerepet, akkor nehéz lesz rávenni, hogy a könyvtárak nyilvánosságai legyenek nyilvánosak, tegye részévé az országos és nemzetközi rendszereknek. En-

gedje, hogy egy – a könyvtári világban természetesen úton – a központi nyilvántartások irányába való elmozdulási folyamat részesei legyenek a gyűjteményei. Igaz lehet ez a teljes állományra, de hangsúlyosan a védett örökségre. A védett örökség központi nyilvántartása napjainkban megújul (MOKKA R, MOKKA MS, MKD Ny), legalábbis a könyvtárosok tesznek egy utolsó kísérletet a talpra állításukra. Aztán, hogy az éppen regnáló kulturális kormányzat mögötti gazdasági érdekek engedik-e ezt, vagy az a fél hoz létre működő rendszert, erről ma, 2019 februárjában nehéz lenne nyilatkozni. Az egyházi könyvtárak aktív, segítő és kollaboratív közreműködése nélkül bármely ilyen kísérlet kudarcra ítélt.

Ahogy a megyei könyvtáraknak törvényben leírt *helyismereti feladataik* vannak, úgy az egyháztörténeti kutatások mintegy helyismereti része az egyházi könyvtárak feladata. Szerintem. Az egyházi közigazgatási egység történeti bibliográfiájának létrehozása és naprakész nyomon követése mellett, az egyházi terület

tudományos kutatóit abban is támogatni kellene, hogy ők is szerves részévé válhassanak a magyar tudományos teljesítményt (kibocsátást) nyilvántartó rendszereknek. A Magyar Tudományos Művek Tára (MTMT) – az Akadémiai törvény – ugyan a kutató számára teszi kötelezettséggé a közleményeik bibliográfiai adatainak rögzítését, és a publikációk digitális változatának egységes repozitóriumba történő elhelyezését, de a feladat végrehajtásában a legnagyobb munkát a könyvtárak végzik. Képzett adminisztrátorokká válnak a könyvtárosok – a divatot követve mondjuk őket *data manager*nek, amely „szakma” ugye a *digital curators*ág része. Mondjuk ezeket persze magyarul: legyenek könyvtárosok, a XXI. századi értelemben.

A könyvtárosok maguk is kutatók.

Akkor is azok, ha alkalmazotti besorolásuk, munkajogilag nem az. A már említett szempontokon túlmenően fontosnak látom, hogy a könyvtáros a saját állományának el-

mélyült feltárása mentén, vagy a saját környezet (egyházmegegye, kerülete, gyülekezet stb.) történetének forrásai feltárásán keresztül legyen kutató. Megfelelő tapasztalat után persze kalandozhat elméleti irányba is, sőt, alapvetően fontos, hogy a saját tudását el tudja helyezni országos és nemzetközi összefüggés rendszerbe is. Hasonlóan tisztában kell lennie diszciplínája elméleti alapjaival, és a vonatkozó elméleti iskolák eredményeivel is. Mindezen képességek és gyakorlat közben sajnos nem fog megbecsülést kapni, vagy csak ritkán, azonban van esélye arra, hogy „kész” kutató könyvtárosként komoly elismerést is szerezhet magának. Egy könyvtári ágazat stratégiai tervben azonban, és ez az egyházi könyvtárakra hangsúlyozottan is igaz, a tudományos kutató tevékenység látható részt kell, hogy elfoglaljon a majdani stratégiai dokumentumban.

A *könyvtári modernizáció*ban az egyházi könyvtárak a nem egyházi intézményekkel azonos célokat tűzzenek maguk elé. A közeli jövőben eldől, hogy Magyarországon egy, kettő, vagy három felhő

alapú könyvtári információs platform jön létre. A nemzeti könyvtár intézményi és országos feladatai mentén egy, a felsooktatási és szakkönyvtárak egy másik (technikailag van ugyanaz, vagy egy másik), és a közkönyvtárak számára is tanácsos a valamelyikhez való csatlakozás (legalább a katalógus adatokkal, illetve a szakterületi bibliográfiai rekordokkal). Az egyházi könyvtárak esetében is ez a járható út. A teljes dokumentumok digitalizálást ne a könyvtárak végezzék, csak olyan korlátozott mértékben, ami a legértékesebb, leginkább sérülékeny dokumentumokat érinti. A vállalkozói környezet ezt a munkát – tömeges digitalizálás – jobban el tudja végezni. Ami fontos: a technológiai partner soha semmilyen jogot ne szerezzen a dokumentumok digitális másolataira sem. Sem tulajdonosai, sem közzétételi jogokat. Ők maradjanak technológiai partnerek, munkájukért megkapják – az egyébként magyar viszonylatban aránytalanul magas – pénzüket, és a továbbiakban is csak technológia partnerek maradjanak. Például a könyvtár, vagy könyvtári kör szerverparkjának üzemeltetése,

a felhő rendszerekkel való csatlakozásokat biztosító szoftverek (API) írása, és karbantartása.

Összefoglalóan én az egyházi könyvtáraknak, tulajdonosaiknak, fenntartóiknak a nyilvánosságot javaslom, mint védő és disszeminációs eszközt. Az egyházak a mi földrajzi régióinkban másfajta szerepet is játszottak, mint Európa nyugatibb felén. Ezért sincsen itt „laikus társadalom” fóbia. Az egyházak szerepe is más nálunk, mint Franciaországban, vagy Hollandiában. Ahhoz, hogy az egyházak meg tudják győzni az állampolgárokat a szerepük fontosságáról, a könyvtári nyilvántartás jó adalék az érvrendszerben. Az itt élő népek kulturális és tudományos örökségének jelentős szeletét az egyházak őrizték meg, és egy olyan üzenet, hogy „ez azonban közös örökség, nem csupán a miénk, egyházaké” pozitív visszhangra talál az emberek körében.

Monok István

MTA Könyvtár és Információs

Központ

főigazgató

Egyházi
Könyvtárak
Egyesülete
Jubileumi
Konferencia

Budapest,

2019. III. 5.

1994-2019
25
éves
sz.
EGYHÁZI KÖNYVTÁRAK EGYESÜLÉSE

Tartalom

Köntös László köszöntője	2
KÖSZÖNTŐ	5
Ásványi Ilona	6
Sörény Edina	9
Barátné dr. Hajdú Ágnes	12
Ramháb Mária	15
ELŐADÁSOK	17
Szelestei Nagy László	
Az EKE megalakulásáról...	18
Ásványi Ilona	
25 éves az Egyházi Könyvtárak Egyesülése, a magyar egyházi- felekezeti könyvtárak ökumenikus szellemiségű szakmai szervezete.	22
Monok István	
Megfontolások egy szükséges egyházi könyvtári stratégiához	30
VISSZATEKINTÉS	37
Baranya Péter.	38
Berecz Ágnes	41
Béres-Muszka Ibolya	42
Török Beáta	43
Mészáros Kornélia	46
EMLÉKEZÉS	49
In memoriam: Bánhegyi B. Miksa OSB.	50
Emlékezünk	55
INTERJÚ	67
DOKUMENTUMOK	71

ISBN 978 963 9976 03 0

Felelős kiadó: Egyházi
Könyvtárak Egyesülése
Tipográfia: HERIBERT C Bt.
Nyomda: Innovariant Kft.